

Concentració urbana i tradició rural

Albert Manent

ESCRITOR

Fins fa trenta o quaranta anys, Barcelona anava creixent gràcies als fadrísters o cabalers que havien d'anar-se'n del seu poble o de la seva vila pels pocs mitjans de vida que hi havia. I així, la capital es nodria de gent d'arreu de Catalunya.

Però l'increment demogràfic precipitat que produí la immigració massiva a partir dels anys cinquanta va fer créixer, desordenadament i com els bolets, alguns barris barcelonins i les poblacions del seu entorn. L'urbanisme salvatge de les constructores que, de vegades, després desapareixien com els fantasmes, l'especulació del sòl, la manca d'equipaments en el disseny urbanístic dels nous barris i la baixa qualitat de la construcció d'alguns blocs o edificis, sempre sota la complicitat o l'ombrellà de la dictadura de Franco i els seus servidors a cada lloc, van crear a Catalunya un fenomen molt poc conegut fins aleshores: els ghettos socials, lingüístics, culturals i urbanístics. I els efectes encara perduren...

El nostre país, com recordava tan justament Jaume Vicens i Vives, és "terra de marca", de pasadís, gresol on s'han fos races tan diverses com jueus o musulmans i gent que, des de segles, ha arribat a Catalunya dels tres altres punts cardinals de la península, d'Occitània, d'Itàlia, etc.

Però en aquells obscurits anys cinquanta Catalunya es va trobar submergida en una persecució, sobretot lingüística i cultural, però també econòmica –com s'ha demostrat en els estudis que han sortit a la llum des de fa almenys dotze anys–, i sense cap mena d'autonomia, d'autogovern. En aquella indefensió i precarietat, el repte tradicional d'integració dels

nouvinguts va ésser gairebé impossible. "Els altres catalans" havien vingut a cercar un lloc per a treballar-hi i un mínim de benestar material, però, només minoritàriament, se'ls va poder oferir d'arrelar-se al país que havien triat per a ells i per als seus fills.

Dissortadament, la concentració suburbial va fomentar una aculturació i, en més d'un sentit, un marginament, del qual alguns se n'han sortit. Però l'"homo urbanus", estibat en aquelles cel·les petites que són tants i tants pisos de les barriades de Cornellà de Llobregat, l'Hospitalet de Llobregat, Badalona, el Prat de Llobregat... i dels barris perifèrics de Barcelona, no ha tingut gaires oportunitats de familiaritzar-se amb la natura. Oblidant l'equilibri que ha de tenir tota ciutat, en molts barris no es va pensar ni tan sols en petits parcs d'esbarjo o a mantenir, simbòlicament, alguns horts o petites zones agrícoles. No obstant això, per a molts dels immigrants, quan eren al seu poble –sigui a Catalunya o a fora–, tot tenia unes dimensions humanes, encara que les socials o econòmiques fossin precàries. I els qui no coneixien la terra, almenys sabien on sortia i on es ponien el sol, segons l'estació de l'any, coneixien si la lluna era creixent o minvant, endevinaven, perquè els havien après de petits, els senyals de pluja pels núvols, podaven els arbres o els veien podar, distingien el crit de l'òliba del cant de la tórtora i sabien que aquell animaló que s'esmunyia rabent era una mostela i aquell que s'enfilava a un arbre, un esquirol. Ara, els seus fills, o ells mateixos, potser deuen haver vist aquests i alguns altres animals al parc zoològic. La conurbació és enemiga de la natura i de

la fauna. Com a signes precaris queden en algunes cases algun gos o algun gat i canaris, caderneres i verdums en petites gàbies.

Tanmateix la generació dels establerts a Catalunya conserva els elements essencials de la que s'anomena cultura tradicional i no confon, doncs, una prunera amb un cirerer, un roure amb una alzina, ni un gaig amb un mussol. Els seus fills, però, que sovint ni han sortit del barri (almenys dels que són més suburbials), no han heretat aquella cultura dels seus pares i aquells coneixements són fruit de l'escola –si va bé–, de les televisions, de la discoteca, del bar i del carrer. Però, ara al carrer, rarament s'hi juga a bales o a patacons, perquè no hi ha lloc i hom té el risc que l'atropellin. Ni s'hi canten cançons populars ni s'hi diuen endevinalles, ni tan sols en castellà. El reialme dels cotxes, l'imperi del soroll, la incomoditat dels barris, convertits en dormitoris, dificulten no tan solament la integració al mateix barri sinó la consciència de pertànyer a una comunitat nacional nova com és Catalunya. I els entrebancs són iguals de cara al desenvolupament, ni que sigui elemental, d'una cultura harmònica. D'aquí la greu responsabilitat de les diverses televisions que, per bé que ens donen alguns bons programes sobre la natura –del país o de fora–, no exerceixen prou, ni de bon tros, aquella funció pedagògica que els pertocaria perquè anessin minvant els dèficits culturals de milions de persones a Catalunya. I insisteixo que els fills dels "altres catalans", per emprar la clàssica expressió de Francesc Candel, han de retrobar, a través d'un reciclatge, algunes de les fonts de la cultura tradicio-

nal que els seus pares havien heretat atàvicament.

Recordo que, deu fer disset o divuit anys, vaig fer una excursió d'estudi amb un bon grup d'estudiants, la majoria catalanoparlants, de l'assignatura de geografia. Vam anar en autobús al Montseny. Quan vam aturar-nos, sense adonar-me'n, vaig anar identificant espontàniament noms d'arbres, d'arbusts i de plantes: faig, pi, alzina, roure, freixe, pollanc, romaní, olivarda, botja blanca, mata, ginesta, farigola, argelaga... Doncs bé, immediatament es va formar entorn meu una rotllana, mentre uns altres anaven escoltar les explicacions del professor. I aleshores em vaig adonar del valor que tenien aquells noms de botànica que havia après de petit al Camp de Tarragona i a Viladrau. Si la ignorància afectava, ja en aquell temps, alumnes de classe mitjana, imagineu-vos l'estat d'analfabetisme botànic i faunístic de tants joves, per espavilats que siguin en matemàtiques o en anglès, però que s'han format en aquelles zones "donde la ciudad pierde su nombre", per usar una altra expressió gràfica de Candel.

Aquest és, sens dubte, un dels dos grans altres reptes de Catalunya: oferir cultura des d'una perspectiva integradora –no exclusivament erudita o tècnica– a les noves generacions (vull dir les formades els darrers vint o vint-i-cinc anys) de les grans ciutats que viuen a les zones perifèriques, sense que això vulgui dir que les que s'estan a barris més antics tinguin uns coneixements suficients. Cal a tots un bagatge de cultura popular, referida especialment a la natura i a les manifestacions etnogràfiques pròpies del país. Sense aquest entroncament, hi haurà un buit a la seva vida i no sintonitzaran amb moltes coses que necessiten una sensibilitat per a identificar-les amb Catalunya. Cal dir que, des de fa més de deu anys, en aquests barris hi ha signes de recuperació: es tornen a celebrar les antigues festes locals, es recupera el carnestoltes, el caga-tió, etc. I van sortint

colles de diables, de castellers o d'esbarts. Tot plegat palesa un desig d'arrelar-se a la terra on, al capdavant, ni que parlin habitualment una altra llengua, han nascut.

Hem de valorar l'esforç de par-ròquies, minyons de muntanya, entitats culturals o institucions públiques –especialment la Direcció General de Joventut de la Generalitat de Catalunya– que organitzen colònies a l'estiu on molts nens o joves descobreixen i aprenen a estimar la natura i les formes de vida rural. També hi ha escoles o institucions i centres excursionistes que organitzen sortides per conèixer indrets de Catalunya. I fins n'hi ha que envien els infants uns quants dies a "treballar" en una granja on es familiaritzen amb els animals. Saber-se el país, els seus monuments i alguns dels seus paisatges és una tasca fonamentalment cultural. I s'ha d'anar al camp no tan sols per a veure-hi els monuments sinó per a passejar-se pel bosc i, si pot ésser, preguntar el nom de les muntanyes, dels torrents, dels cingles, de les roques singularitzades... Perquè sortir al camp és alguna cosa més que fer trial salvatge o una costellada amb risc de calar foc al bosc. Cal fomentar la inquietud perquè els joves recuperin el nom de cada cosa. La saviesa ancestral dels pagesos, dels caçadors, dels guardatermes, dels pocs carboners que queden i dels llenyataires, sense oblidar els pastors (cal llegir el llibre d'Ernest Costa i Savoia sobre els pastors transhumants), tota aquesta saviesa és un patrimoni col·lectiu que no pot quedar-se com un tresor amagat o en vies d'extinció.

I un dels camins per reforçar la cultura tradicional és crear o donar més protagonisme a les associacions que formen un gran teixit social. És un dels dèficits lamentables dels barris suburbials. Hem d'aplaudir, per exemple, que al Besòs, barri barceloní, hi hagi una "Sociedad Pajaril" que s'interessa pels ocells. S'han de fomentar més concursos a les escoles sobre la flora i la fauna del

poble o de la rodalia. Conèixer més els noms de lloc, divulgar les guies per distingir els arbres, els bolets o els ocells. Retolar més els indrets singulars: fonts, roques, coves, camins, muntanyes, ruïnes, etc.

Si augmenta l'osmosi entre el món rural i l'urbà i la tradició popular deixa d'ésser un reducte de la vida camperola o de les ciutats mitjanes i petites el reequilibri de la societat catalana serà possible.

A. M. □